

Akemi Kaneda

*zocht in 's-Hertogenbosch
vergeefs naar Japans porselein*

Foto: Olaf Smit

*Na haar studie Engels in Tokio vond Akemi Kaneda uiteindelijk in Nederland haar grote liefde: archeologie. Zij deed in dat kader ook onderzoek in 's-Hertogenbosch, intussen tevens haar woonplaats. Maar Japans porselein vond ze er niet. Dat belette haar overigens niet om aan de Universiteit van Amsterdam af te studeren met een scriptie over Japans porselein in Nederland.**

Geboren (1969) en getogen in Saitama, enkele kilometers ten noorden van Tokio, was Akemi Kaneda altijd al geïnteresseerd in geschiedenis, vooral krijgsgeschiedenis, en kastelen. 'Mijn wens was om archeologie te studeren. Ik wilde weten hoe mensen in een feodale maatschappij als die in Japan, hadden geleefd. Onderzoek in archieven trok me niet. Ik wilde zelf *voelen* hoe het verleden was door het bestuderen van achtergelaten materiaal. Het ging mij niet alleen om het bestuderen van gebouwen, maar vooral om te weten te komen hoe de mensen vroeger hebben geleefd. Ik wilde hun cultuur leren kennen.' Het was vooral de tijd na de dertiende eeuw, met haar 'echte feodale periodes', die Akemi Kaneda interesseerde. Maar ook kastelen uit de tijd van de burgeroorlogen aan het einde van de zestiende en het begin van de zeventiende eeuw hadden haar bijzondere belangstelling. 'Toen ik kind was bezocht ik al veel kastelen op boeddhistische websites.' Toen zij voor de keuze van een universitaire opleiding stond, liet Akemi Kaneda de Japanse archeologie voor wat ze was. 'Ik wilde geen prehistorie en vroegmiddeleeuwse archeologie doen. Ik droomde ervan middeleeuwse archeologie te studeren, met ook een vaag idee over kastelen', gefascineerd als ze was door 'Europese kastelen die er net zo indrukwekkend uitzagen als Japanse kastelen'. Wetende dat men middeleeuwse archeologie in York kon studeren, koos Akemi Kaneda er voor in Tokio Engels te doen om in de toekomst mogelijk in Engeland te gaan studeren. Maar het toeval besliste anders. Als tweedejaars studente nam ze 'in 1990 of zo' deel aan een sportstage in Amsterdam. Daar leerde zij een Nederlander kennen, die na een paar jaar correspondentie haar man zou worden. Intussen rondde zij haar studie Engels af. 'Ik kon lerares worden, maar ik wilde op dat moment (1992) nog niet werken. Ik ging naar Nederland, waar ik toen twee en een halve maand bij een kennis in Amsterdam heb gewoond. In die tijd heb ik een spoedcursus Nederlands gedaan bij het Kon. Instituut voor de Tropen.'

Bijbaantje

Omdat ze van kindsaf al archeologe wilde worden, is het niet zo verwonderlijk dat Akemi Kaneda tijdens haar studie aan een van de universiteiten van Tokio 'als bijbaantje'

Porseleijn

N ^o 1.	2. Spoelkommen, en vijf flesjes	3	5
N ^o 2.	1. Een Spoelkom opzet en dezel trekpot en twee Jocoelade kopjes	5	6
3	1. Een Kopjes, en 1. Een Sebotelties	3	6
4.	1. Een trekpot en 1. Spoelkom	3	6
5.	1. Een kopjes en 1. Een Sebotelties	1	16
6.	1. Een Japanse Spoelkom	1	12
7.	1. Een kopjes en 1. Sebotelties	3	6
8.	1. Vijf Swarte flesjes	4	16
9	1. Een kopjes en 1. Vier Sebotelties	1	8
10	1. Een kopjes en 1. Sebotelties	2	14
11	1. Aige Sebotelties, en 1. Een kopjes	3	14

In de beerputten geen Japans porselein; archiefonderzoek wijst wel op de aanwezigheid van Japans goed boven de grond. Bij inventarisatie van de goederen na het overlijden van Johannes de Jong in 1745 zag de notaris een zogenoemde Japanse spoelkom staan. Deze werd verkocht voor 1 gulden en 12 stuivers. (Notarieel Archief Den Bosch nr. 3113, fol. 216r). Onderzoek in de vele boedelinventarissen en archeologisch onderzoek: een 'ideale' combinatie om grip te krijgen op het dagelijks leven van onze voorgangers in de zeventiende en achttiende eeuw.

archeologisch onderzoek heeft gedaan toen de gelegenheid zich daar voordeed met het oog op de aanleg van een metrobaan. De opgravingen vonden uitgerekend plaats bij een kasteel. 'We moesten alle stenen muren, die een rijksmonument waren, en overige sporen van het verleden documenteren voordat die tijdelijk werden verwijderd om ze na de bouwwerkzaamheden weer op hun plaats te reconstrueren.'

In Nederland vond Akemi Kaneda in 's-Hertogenbosch het werk bij wijze van spreken voor het opscheppen. 'Als lid van de Nederlandse Kastelenstichting kwam ik de naam van Hans Janssen tegen, stadsarcheoloog te 's-Hertogenbosch. Vandaar.' In de jaren 1994-'97 was ze hier dagelijks, zich verwonderend hoeveel opgravingen in 's-Hertogenbosch werden gedaan. Ze heeft aan alle projecten in die jaren – zoals o.a. Loeffplein (Arena), hoek Sint Jorisstraat-Prins Bernhardstraat, Bartjeskerk – meegedaan. 'Ik woonde in Eindhoven, waar mijn echtgenoot toen woonde en werkte. 's Morgens had ik Nederlandse les in Eindhoven en 's middags deed ik opgravingen in Den

Bosch. Door de combinatie van de cursus met werk in de praktijk leerde ik best snel het Nederlands te beheersen.'

Voordeel

Dit stelde haar in staat in 1997 aan de Universiteit van Amsterdam archeologie te gaan studeren. In juni van dit jaar is ze afgestudeerd. 'Tijdens mijn studie heb ik beslist voordeel gehad van mijn ervaring met opgravingmethoden en de materiaalkennis die ik in Den Bosch heb opgedaan.' Met een opsomming van namen van Bossche archeologen en andere medewerkers van de gemeentelijke afdeling Bouwhistorie, Archeologie en Monumenten adstrueert zij 'hier veel geleerd' te hebben. Voor haar scriptie over Japans porselein in Nederland hielp 's-Hertogenbosch haar echter niet veel verder. Hoeveel materiaal, voornamelijk uit vroegere beerputten, er ook boven water kwam, voor haar studie vond Akemi Kaneda niet wat ze wilde. 'Ik wilde Japans porselein in Den Bosch vinden, maar het was alleen Chinees porselein wat ik vond.' Beerputten in Amsterdam, Alkmaar en Delft brachten meer bruikbaar materiaal voort, al was het resultaat van de Bossche beerputten evenmin te verwaarlozen omdat Akemi Kaneda vooral ook veel aandacht moest besteden aan het onderscheiden van Japans porselein van Chinees porselein, 'aangezien de kwalificatie van Japans porselein behoorlijk lastig is'.

In dit verband expliciteert de Japans-Nederlandse archeoloog dat de begindatum van het bakken van het eerste Chinese porselein nogal problematisch is. 'Men zegt wel: vanaf de Tang-dynastie (618-907). Vast staat dat Europese ontdekkingsreizigers in het Verre Oosten Chinees porselein hebben leren kennen.' Veel meer wordt nochtans de tijd van de Ming-dynastie genoemd (1368-1644), maar dat verklaart Akemi Kaneda uit de omstandigheid dat vanaf de late zestiende eeuw Chinees porselein door de Portugezen in Europa werd geïmporteerd. De Verenigde Oost-Indische Compagnie (voc) fungeerde daarna als de grote importeur van Aziatisch porselein. Later werd dit weer overgenomen door anderen.

Interactie

Japans porselein – 'per periode anders' – wordt vanaf ca. 1610 geproduceerd. Dat gebeurde door Koreaanse immigranten. Ter verklaring: na een invasie in Korea in de zestiende eeuw had een Japanse generaal Koreaanse pottenbakkers 'ingevoerd'. Het eerste gekleurde porselein van Japanse oorsprong dateert van ca. 1680. 'In het begin was het Japans porselein erg primitief. Er was ook nauwelijks een markt voor. Liefhebbers kochten liever Chinees porselein.' Omdat China op een gegeven moment niet aan de vraag kon voldoen, kregen andere landen – Perzië, Vietnam en, niet te vergeten, Japan – meer greep op de markt. Ook al omdat die landen mooier porselein waren gaan produceren.

In het kader van haar onderzoek zegt Akemi Kaneda 'heel bijzondere dingen' te hebben gevonden. Vooral in Amsterdam was de oogst groot, maar ook Alkmaar en Delft leverden, hoewel bescheiden, waardevolle bijdragen. 'Ik vind het heel leuk Japans porselein te herkennen', vertelt de archeologe enthousiast verder. 'Het onderscheid met Chinees porselein zit 'm vooral in technische kenmerken. Met name de standing is anders. De standing (voet) van Japans porselein is minder hoekig.' De Japanse motieven noemt zij 'minder strak, vloeiender en daardoor natuurlijker'. Haar onderzoek leidde ook tot de bevinding dat er later sprake was van interactie tussen Japans en Chinees porselein. 'Als Japan iets maakte dat gretig aftrek vond op de markt, liet China niet na dit na te maken. Ook omgekeerd was dit het geval.'

Hoewel Akemi Kaneda voor haar scriptie aanvankelijk een 'kastelen-onderwerp' had willen kiezen, is ze achteraf blij voor porselein te hebben gekozen. 'Het was me bekend dat zowel Nederlandse als Japanse archeologen doende waren Aziatisch porselein uit opgravingen te onderzoeken, maar wegens taalproblemen niet of onvoldoende tot uitwisseling van gedachten konden komen. Het is dan ook geen toeval dat ik met mijn scriptie een beetje aan de Nederlandse archeologie heb kunnen bijdragen.'

Kastelenkunde

Overigens heeft de fascinatie van de Japans-Nederlandse archeologe voor kastelen haar niet losgelaten. Aan de Leidse Universiteit volgde Akemi bijvakken Bouwhistorie en Mesopotamische archeologie, maar ook heeft zij, bij Hans Janssen, 'kastelenkunde' aan de Universiteit van Utrecht gestudeerd. Voor haar materiaalscriptie heeft ze in dit verband grachtvondsten van een historisch onbekend kasteel in Vlaardingen onder leiding van Hans Janssen onderzocht. In haar vrije tijd houdt de archeologe, momenteel tijdelijk verbonden aan het Archeologische Diensten Centrum te Bunschoten, zich ook bezig met de uitwerking van de opgravingen van Kasteel Heeswijk in 1994-'95.

Voorts heeft ze in 2001 en 2002 opgravingen gedaan in Syrië onder leiding van dr. Peter Akkermans van het Rijksmuseum voor Oudheden te Leiden. Dit onderzoek is gericht op Neolithicum ('Jonge Steentijd') en Bronstijd. Met gerechtigdheid trots verklaart zij dat haar ervaring in 's-Hertogenbosch haar in staat heeft gesteld om de profielen van circa vier meter diepe grachten en muurprofielen van een fort uit de Bronstijd te tekenen.

* Vorige maand ontving Akemi Kaneda voor haar scriptie 'Japanese Porcelain in a Dutch Archeological Context' een prijs van de Vereniging van Nederlandse Kunsthistorici.

Foto: Olaf Smit